

SLOBODE NA INTERNETU

Sažetak

IMPRESUM

Izdavač
Civil Rights Defenders

Za izdavača
Goran Miletić

Autori
SHARE Fondacija

Kristina Ćendić
Bojan Perkov
Andrej Petrovski
Filip Milošević

Urednici
Neda Mirković
Filip Merel

Dizajn
Marko Kovačevski

SLOBODE NA INTERNETU U ZEMLJAMA ZAPADNOG BALKANA

Sažetak

UVOD

Vlade Zapadnog Balkana već neko vrijeme u kontinuitetu ugrožavaju pravo na slobodu izražavanja gašenjem medijskih glasila i stranica društvenih pokreta, kao i zastrašivanjem pojedinih aktivista na internetu. Također je primjetna i pojačana tendencija donošenja novih zakona kojima se cenzuriše online sadržaj. Zabrinutost izaziva i nadzor i nedostatak efikasne zaštite ličnih podataka građana. Takve mjere ograničavaju i sputavaju građanski aktivizam i udaraju na same temelje demokratije.

Evropska konvencija o ljudskim pravima i preporuke Vijeća Evrope naglašavaju da su države članice nadležne za implementaciju standarda ljudskih prava i osnovnih sloboda na internetu. Uz to, države članice imaju obavezu prema svojim građanima da poštuju, štite i promovišu ljudska prava i osnovne slobode na internetu.

Organizacija Civil Rights Defenders u saradnji sa Fondacijom SHARE sprovela je istraživanje o slobodi na internetu u Srbiji, Bosni i Hercegovini, Albaniji i Kosovu. Ovaj izvještaj predstavlja komparativni pregled specifičnih pokazatelja i predlaže set preporuka za vlade ovih zemalja čijom primjenom bi se poboljšalo stanje u vezi sa slobodom građana na internetu.

Pokazatelji korišteni u istraživanju zasnovani su na pokazateljima slobode na internetu datim u Preporuci Vijeća Evrope CM/Rec(2016)5, koji su prilagođeni lokalnom društvenom kontekstu. Oni se konkretno odnose na četiri glavne oblasti: (1) stvaranje sredine u kojoj je moguća sloboda na internetu, (2) pravo na slobodu izražavanja, (3) pravo na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja, (4) pravo na privatni i porodični život. Svaka ova grupa pokazatelja daje dublji uvid kroz konkretnije specifične pokazatelje čiji broj varira u zavisnosti od složenosti teme.

Ovakvo istraživanje je neophodno da bi se mapirale najproblematičnije oblasti u svakoj zemlji i istovremeno analizirali zajednički rizici kojima su svi građani regiona izloženi. Takav holistički pristup je izuzetno važan jer obezbjeđuje da preporuke budu praktično primjenjive i od ključnog značaja za budućnost slobode na internetu u zemljama Zapadnog Balkana.

Zaštita ljudskih prava i osnovnih sloboda na internetu garantovana je zakonom, u skladu sa odgovarajućim članovima Evropske konvencije o ljudskim pravima (EKLJP).

Bilo koji državni organ koji ima regulatornu ili neku drugu nadležnost u odnosu na internet svoje aktivnosti izvršava nezavisno od političkog ili privrednog utjecaja, transparentno i štiti i promoviše slobode na internetu.

1. OKRUŽENJE KOJE OMOGUĆUJE SLOBODU NA INTERNETU

Zakonodavni okviri zemalja kojima se bavi ovaj izvještaj uglavnom daju prostora slobodi u medijima i na internetu. Neke zemlje su dekriminalizirale klevetu, dok su druge usvojile nove zakone o sigurnosti na internetu. Ali i uprkos ovim propisima, sprovođenje zakona i dalje ostaje pod znakom pitanja. Razlozi za problematičnu primjenu zakona uglavnom leže u političkim neslaganjima i pritiscima, a u nekim slučajevima i u nasljeđu 90-ih.

- ▶ U Bosni i Hercegovini je veći dio zakonodavnog okvira postavila međunarodna zajednica nakon rata. Međutim, snažne nacionalne podjele ometaju sprovođenje zakona. Podjele također sprječavaju donošenje novih zakona i prilagođavanje postojećih zakona međunarodnim standardima sigurnosti na internetu. Zakon o javnom redu i miru izostavio je definiciju javnog prostora, što je imalo negativan efekt na internet i društvene mreže u smislu adekvatne regulacije.
- ▶ Amandmani na zakonodavni okvir o medijima u Albaniji predviđaju registraciju online medija i nadzor nad objavljivanjem vijesti uz potencijalno ogromne novčane kazne i ukidanje stranica.
- ▶ Prema Strategiji za borbu protiv visokotehnološkog kriminala od 2019. do 2023, Srbija mora da uskladi svoj nacionalni pravni okvir sa Evropskom direktivom o napadima na informacione sisteme.
- ▶ Za razliku od ostale tri zemlje, Kosovo nije potpisnica Budimpeštanske konvencije o visokotehnološkom kriminalu, te iako Kosovo ima Zakon o prevenciji i borbi protiv visokotehnološkog kriminala, Zakon o krivičnom postupku ima veću pravnu snagu u slučaju da postoji neusklađenost između dva zakona.

2. PRAVO NA SLOBODU IZRAŽAVANJA

Slobodan pristup internetu i nepristrasnost mreže

Iako neke zemlje zakonima garantuju nepristrasnost mreže, druge se ovom temom ne bave tako eksplicitno. U vezi s pristupom informacijama u različitim zemljama nailazi se na različite probleme – geografske prepreke, visoku cijenu internet usluga, ili druge faktore koji ograničavaju pravo na primanje i slanje informacija.

- ▶ Srbija garantuje slobodan pristup informacijama, dijeljenje informacija i korištenje aplikacija i servisa koje korisnici odaberu.
- ▶ Na Kosovu, Zakon o elektronskim komunikacijama garantuje da je regulisanje elektronske komunikacije zasnovano na principu tehnološke nepristrasnosti bez ikakve diskriminacije konkretnih tehnologija.
- ▶ Veći dio Bosne i Hercegovine čine planinski predjeli, pa su posebne mjere preduzete da bi internet stigao i do ruralnih i udaljenih predjela. Polovina seoskih domaćinstava ima računar, dok oko dvije trećine živi u mjestima pokrivenim mrežom mobilne telefonije. Preko 90% mladih ljudi u ruralnim i urbanim sredinama koriste i računare i internet, ali je njihov broj za 3–4% viši u urbanim sredinama.
- ▶ U Albaniji je internet prilično skup i nisu preduzete nikakve razumne mjere kojima bi se obezbijedila prihvatljiva brzina po prihvatljivim cijenama. Brzina interneta u Albaniji je niska (od 1 Mbps do 8 Mbps u kućnim uslovima), a mjesečna cijena varira od 10 eura do 100 eura za veće brzine.

Medijske slobode

Sloboda medija garantovana je zakonom, ali je u praksi nezavisnost medija problematična u svim zemljama, i to u smislu registrovanja medija, učestalih pritisaka na medije (pogotovo u manjim sredinama), tehničkih napada, kao i česte cenzure. Medijske slobode su u nekim sredinama ograničene više nego u drugim, ali je opći pad primjetan svuda.

- ▶ Tehnički napadi na online medije u Srbiji su prilično česti i uključuju DDos napade, neovlašten pristup, neovlašteno mijenjanje sadržaja, ubacivanje štetnog softvera (malware), itd. Mete napada su obično mediji koji kritikuju postupke vlade.
- ▶ U Bosni i Hercegovini su mediji duboko polarizovani u nacionalnom smislu, a pritisci na medije mahom dolaze od političkih stranaka.
- ▶ Prema izvještavanju Freedom House-a, postoji direktno i indirektno političko miješanje u rad medija na Kosovu, gdje se navodi da su neki državni organi ometali rad novinara u više navrata.
- ▶ Neki online mediji u Albaniji tvrde da je njihov sadržaj cenzurisani i uklanjani sa Facebook stranica.

Bezbednost novinara

Novinari i medijski akteri su često mete napada u svim ovim zemljama. Također je česta i samocenzura. Neki državni akteri često pribjegavaju verbalnim napadima i vrijeđanju novinara, dok rijetko postoji ikakva zaštita, a istrage zločina protiv novinara dugo traju.

- ▶ **Preko 60% novinara s Kosova osjeća da im se u izvjesnoj mjeri prijeti nasiljem, 22% novinara kaže da se osjećaju „potpuno“ zastrašeno, dok samo 7% novinara smatra da bi se pravni sistem na adekvatan način bavio njihovim slučajem.**
- ▶ **U Bosni i Hercegovini je u periodu od 2006. do 2015. samo 15% od zabilježenih 60 slučajeva zločina prema novinarima dobilo epilog pred sudom, tj. izrečena je sudska presuda.**
- ▶ **Istrage slučajeva zastrašivanja i krivičnih djela protiv novinara i aktera u novim medijima su vrlo spore. Uprkos tome što u Srbiji ima mnogo slučajeva napada na novinare, slučajevi kao što su prijetnje i zastrašivanja vrlo često ostaju nerazrješeni.**
- ▶ **Albanski novinari i zaposleni u medijima osjećaju brojne pritiske koji dolaze s najviših instanci vlasti. Vrlo često dobijaju prijetnje i postaju žrtve napada.**

3. PRAVO NA SLOBODU MIRNOG OKUPLJANJA I SLOBODU UDRUŽIVANJA

Sloboda udruživanja garantovana je u svim zemljama. Može biti ograničena samo ako je to neophodno za zaštitu javnog zdravlja, morala, prava drugih, i sigurnosti. Društvene mreže su postale način da se ljudi udruže oko nekih zajedničkih ciljeva i obično su to bile Facebook stranice različitih pokreta ili organizacija civilnog društva.

4. PRAVO NA PRIVATNI I PORODIČNI ŽIVOT

U ustavu nekih država pravo na privatnost nije eksplicitno navedeno već je često uključeno kao dio ostalih prava. Međutim, imajući u vidu promjene koje donose nove tehnologije, države sada pokušavaju da usvoje nove zakonodavne okvire kojima bi se regulisalo ovo pravo, da dodaju amandmane postojećim zakonima i usklade ih sa međunarodnim standardima, kao i da uspostave relevantne institucije. U ovom procesu sve države suočile su se sa izazovima, pogotovo u vezi sa presretanjem komunikacija i video nadzorom.

- ▶ Video nadzor na javnim mjestima koji vrše državni organi u Srbiji nije regulisan, ali postoje odredbe koje regulišu obradu podataka koji su dobijeni video nadzorom.
- ▶ Najnoviji amandmani albanskog Zakona o presretanju komunikacija i Zakona o krivičnom postupku dali su više prostora za mogućnost presretanja komunikacija.
- ▶ Agencija za zaštitu ličnih podataka u Bosni i Hercegovini nema dovoljno podrške državnih organa, te oni koji krše privatnost ne trpe nikakve posljedice a zaštita podataka građana Bosne i Hercegovine u velikoj mjeri je upitna.
- ▶ Kosovo je ustanovilo instituciju Povjerenika za nadzor nad presretanjem komunikacija, koji vrši godišnju kontrolu zakonitosti presretanja komunikacija i prijavljuje kada ustanovi da je došlo do kršenja.

